

สรุป

เพียงการขึ้นป้ายบทนี้ว่าเป็นบทสรุปก็ดูเหมือนจะเป็นการขัดแย้งกับแนวคิดแบบหลังสมัยใหม่แล้ว เพราะมันเท่ากับเป็นความพยายามที่จะใช้วิธีคิดแบบเบ็ดเสร็จในการเก็บกด/ปิดกั้น และลดอำนาจผู้อ่านที่จะตีความ "ตัวบท" ในแบบของตัวเอง ผู้เขียนเห็นว่า หากจะเขียนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จากจุดยืนแบบหลังสมัยใหม่อย่างแท้จริง ก็ควรจะละหน้ากระดาษสักห้าถึงสิบแผ่นที่อยู่ใต้แผ่นป้ายสรุปข้างบนนี้ให้เป็นกระดาษเปล่า ๆ เพื่อเปิดพื้นที่และมอบอำนาจให้ผู้อ่านแต่ละคนสร้างข้อสรุปตามแบบของตัวเอง โดยถือว่าข้อสรุปของทุกคนมีค่า และความถูกต้องเท่าเทียมกัน

กระนั้นก็ดี ที่ผ่านมาผู้เขียนขออน้อมรับและขอประกาศจุดยืนไว้ ณ ที่นี้ ว่าวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เขียนขึ้นจากจุดยืนแบบสมัยใหม่ มีการจัดประเภทแบบทวิภาค การจัดระเบียบการนำเสนอด้วยเกณฑ์ใดหนึ่งที่ผู้เขียนเลือกมา ซึ่งสุดท้ายแล้วคงไม่เป็นการยากเลย หากจะมีใครสักคนพยายามที่จะพิสูจน์โต้แย้งว่า มันเป็นการจัดประเภทตามอำเภอใจ/ไร้หลักเกณฑ์ (arbitrariness) หรือเป็นความพยายามที่จะนำเสนอภาพที่สะท้อนเท่าเทียม (representation) ของสิ่งที่ผู้เขียนอ้างว่าเป็น "แนวคิดแบบหลังสมัยใหม่" ที่มากระทบต่อ "สังคมวิทยา" เป็นการอ้างสิทธิอำนาจของประพันธ์กรที่ผ่านการศึกษาศึกษาในสถาบันที่ได้รับการยอมรับ ได้ "อ่าน" ผลงานของนักคิดระดับหนึ่ง มีการอ้างอิงเอกสารประกอบทำให้ผลงานดูขริบขล่ง แต่สุดท้ายแล้วทุกสิ่งทุกอย่างที่จะปรากฏ/หายไป (เครื่องหมาย "/" หมายถึง และ/หรือ ใช้เพื่อเพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาทวิภาค แต่จะพ้นหรือไม่ ??) ก็เป็นอคติที่จำกัดด้วยความรู้/ไม่รู้ของผู้เขียนเอง ที่ไม่อาจและไม่บังควรอ้างตนเป็นประพันธ์กรที่เป็น "สัตบุรุษ" ผู้รู้แจ้งทุกสิ่งในสิ่งที่เขียนลงไป ในเมื่อ "ตัวตน" ของผู้เขียนเองก็ "แยกแตก" "อัตตะ" ของผู้เขียนก็เป็นพหุอัตตะ (multiple selves) ดังนั้นผู้เขียนจะเป็นใครก็คงไม่อาจทราบได้ ผู้เขียนจึงชื่นชมยิ่งกัถ้อยคำของฟูโกต์ที่ว่า "โปรดอย่าถามว่าฉันเป็นใคร โปรดอย่าขอให้ฉันเป็นดุจเดิม.. หลายคน-มีพักต้องสงสัย-เป็นเช่นเดียวกับฉัน-เขียน... เพื่อจะดับเสียซึ่งโฉมหน้าของตน"⁹² (Foucault quoted in Ritzer 200: 601)

⁹² ข้อความต้นฉบับมีดังนี้ "Don't ask me who I am. Don't ask me to remain the same..... More than one person, doubtless like me, writes in order to have no face.

นอกจากนี้แล้ว ผู้เขียนยัง “เขียนวิทยานิพนธ์” โดยมีภาษาเป็นสื่อ และเมื่อภาษามีได้เป็นตัวแทน (representation) ความคิดของผู้เขียนดังที่เดวิดได้สาธิตให้เห็นแล้ว งานชิ้นนี้คงไม่มีความหมายอะไรมากไปกว่าการเป็นเพียงตัวบทอีกตัวบทหนึ่ง ที่สัมพันธ์กับตัวบทอื่น ๆ แบบ “สัมพันธ์บท” และอาจมีความหมายได้หลากหลายตามประสบการณ์ของผู้อ่านที่ตัวบทนี้ยอมกระตุ้นให้เขาอ้างอิงไปถึงตัวบทอื่นได้ไม่เหมือนกันเลย

คำว่า “วิทยานิพนธ์” เป็นคำที่มีพลังอำนาจของกฎกติกาที่มากับถ้อยคำ สามารถเก็บกด/ปิดกั้นกำหนดสิ่งที่จะใส่ลงไปได้และใส่ลงไม่ได้ ดังนั้นในแง่หนึ่งการเขียนงานวิชาการ ผู้เขียนยอมถูกพันธนาการไมทางใดก็ทางหนึ่ง แม้แต่การเขียนถึงสิ่งที่เรียกกันว่า “หลังสมัยใหม่” ส่วนใหญ่ก็ยังคงลงไปในหลุมเดิม ให้นักกฎกติกาที่มันปฏิเสธในการเขียนถึงมัน จึงไม่อาจนับงานชิ้นไหนว่าเป็นหลังสมัยใหม่อย่างเต็มตัวและสุดขั้วได้ได้หน้ากากของ “วิทยานิพนธ์” หรืออาจเป็นเพราะถึงที่สุดแล้ว สิ่งที่แนวคิดหลังสมัยใหม่วิพากษ์ไม่มีทางออกที่แท้จริง

ตลอดเวลาที่เขียนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้เขียนระลึกอยู่เสมอถึงปัญหาที่จำกัดงานเขียนชิ้นนี้ เนื่องจากเป็นการปริวรรตผลงานของนักคิด/นักวิชาการคนอื่น ผู้เขียนจึงพยายามที่จะแสดงความเคารพต่อท่านเหล่านั้น ด้วยการพยายามเข้าใจผลงานดังกล่าวอย่างสุดความสามารถ แต่สุดท้ายแล้วผู้เขียนไม่คิดว่าจะเป็นไปได้ ประการแรก ไม่ว่าจะเป็ฟูโก เดวิดกา เลียวทาร์ โบดริยาร์ เจมสัน ล้วนเป็นเพียงชื่อที่ปรากฏในงานของผู้เขียนในฐานะที่ผ่านการกรองจากตะแกรงของผู้เขียนที่จำกัดด้วยความเข้าใจของผู้เขียนที่มีต่อท่านเหล่านั้น ประการที่สองดังที่แนวคิดหลังสมัยใหม่เสนอคือความเป็นองค์ประธานที่มีเอกภาพ (unitary subject) ในแบบของอิมมานูเอล คานท์ ล้วนเป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่จริง มีแต่ความแยกแตก เจมสันในวันที่เขียนบทที่ 1 และบทที่ 2 ของ “Postmodernism, or, the cultural logic of late capitalism” อาจมิได้เป็นคน ๆ เดียวกันที่มีความสอดคล้องภายใน นอกจากนี้ความหมายในงานของเขายังไม่ได้มีแต่เพียงสิ่งที่ถูกเขียนถึงแต่มีสิ่งที่ไม่ได้ถูกเขียนถึงอยู่ด้วย ความสงสัยใคร่รู้เช่นนี้อาจจะเป็นเช่นเดียวกับเมื่อเรอเน เดคาร์ตส์เขียนถึงข้อคิดคำนึงว่าด้วยปรัชญาที่หนึ่ง (Meditation on first philosophy) คือสงสัยทุกอย่าง เว้นแต่ตัวความสงสัยเอง แต่เมื่อพยายามจะก้าวไปให้ไกลกว่าเดส์คาร์ตส์ผู้เขียนก็พบว่ามันมักจะนำผู้เขียนกลับไปทีแนวคิดหลังสมัยใหม่อีกครั้ง นั่นคือเมื่อเดคาร์ตได้ชี้ให้เห็นว่า “เหตุผล” สามารถเป็นรากฐานในการแสวงหาความรู้ของมนุษย์ได้ เขาก็ได้สร้างอภิปรัชญาใหม่ขึ้นมาแทนอภิปรัชญาเดิม⁹³ ดังนั้นผู้เขียนจึงตัดสินใจที่จะปล่อยปัญหาไว้เช่นนี้ และเพียงแต่ยอมรับว่า “มันอาจจะเป็นเช่น

⁹³คือสิ่งที่พระเจ้าประทานมาให้ แต่มาสิ้นคลอนลงในยุคสมัยของเดคาร์ตส์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากการค้นพบของเคปเลอร์และกาลิเลโอที่ว่าโลกไม่ได้เป็นศูนย์กลางจักรวาล (Tamas 1993: 223-320) และหากเดคาร์ตส์

นั่นเอง” แทนที่จะแข็งขึ้นเพื่อสร้างรากฐานให้ความรู้ตะวันตกแบบที่เรียกกันต่อมาว่า “แบบสมัยใหม่” (modernism)

ผู้เขียนเชื่อตามที่ริชาร์ด ทาร์นัส เสนอว่า เราอาจจะกำลังอยู่ในยุคเปลี่ยนผ่านครั้งสำคัญอีกครั้งหนึ่งของประวัติศาสตร์ ซึ่งคล้าย ๆ กับยุคของเดคาร์ต คือเมื่อความเชื่อที่เราใช้เป็นที่ยึดเหนี่ยวได้สูญเสียความน่าเชื่อถือของมันไป มนุษย์ย่อมรู้สึกเคืองเคี้ยวและไม่แน่ใจในสิ่งรอบตัว (Tarnas 1993: 398) ในสมัยของเดคาร์ตส์ ศาสนาเริ่มเสื่อมความหมายจนมนุษย์ต้องหาที่ยึดเหนี่ยวใหม่ เดคาร์ตส์เปิดศักราชด้วยการนำเหตุผลเข้ามาแทนที่เทววิทยาก่อนที่จะพัฒนาเรื่อยมาจนมาถึงยุคสมัยใหม่ที่เรารู้จักแล้วว่าวิทยาศาสตร์เป็นศาสนาใหม่ที่ผู้คนเคารพนับถือ มีพิธีกรรมคือการทดลอง การยอมรับความคิดใหม่ ๆ โดยใช้วิธีการประชาธิปไตยในชุมชนผู้เชี่ยวชาญด้านต่าง ๆ และยึดกติการ่วมกันว่ามันอาจถูกล้มล้างได้เสมอ แต่ในที่สุดเราก็เดินทางมาถึงจุดที่วิทยาศาสตร์ได้เผยให้เห็นด้านลบของมันทั้งในผลพวงเชิงรูปธรรม (สงครามโลก การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์เป็นตัวอย่งยอดเยี่ยมที่ชัดเจนในตัวเอง) และรากฐานทางปรัชญาที่ถูกเผยให้เห็นว่าไม่ได้มีรากฐานที่มั่นคงแน่นอนในการสร้างความรู้อย่างที่ดูเหมือน ยุคหลังสมัยใหม่จึงเป็นภาวะที่เราขาดสิ่งยึดเหนี่ยว ซึ่งอาจจะเป็นส่วนหนึ่งของคำประกาศที่ดูเหมือนจะมีลักษณะแบบสูญญนิยม เช่น ลัทธิจะสกาลไม่มี อดีตที่ข้ามผ่านพื้นที่-เวลาไม่มี ไม่มีประพจน์ที่สามารถสื่อสิ่งที่ตัวเองอยากจะทำ และริเริ่มสร้างสรรพสิ่งใหม่ได้ ไม่มีประวัติศาสตร์ที่ไม่เกี่ยวข้องกับอำนาจที่จะเลือกเขียนถึง/ไม่เขียนถึง จุดจำ/ลืม บางเรื่องและบางเหตุการณ์ได้⁹⁴ ดังนั้นหลังสมัยใหม่จึงเป็นยุคที่เปิดกว้าง เป็นยุคที่ดูเหมือนนักวิชาการมีเสรีมากกว่าเดิมที่จะ “เล่น” กับสิ่งที่เขา/เธอจะเสนอออกมา แต่ในขณะที่เดียวกันมันก็เป็นยุคที่เว้งว่าง ว่างเปล่า ปราศจากสิ่งยึดถือ ทำให้แนวคิดหลังสมัยใหม่ถูกโจมตีว่ามีลักษณะของการ “เทศนาในสิ่งที่ตนไม่เชื่อ” ดังที่เดวิด เมนส์ วิจารย์ว่า เมื่อไม่มีลัทธิจะเสียแล้ว นักคิดหลังสมัยใหม่จะทำตัวเองให้เดือดร้อนด้วยการมานั่งเขียนทำไม เพราะสุดท้ายแล้วมันก็ไม่ต่าง

ได้สงสัยตัวความสงสัยนั่นเองแล้ว เขาก็อาจจะไม่ยืนยันการมีอยู่ของ “ตัวฉัน” โดยเอาความคิดมาเป็นหลักฐาน เพราะเช่นเดียวกับที่เขาสงสัยโลกของวัตถุว่าอาจไม่มีอยู่ ตัวเขาเองก็อาจไม่มีอยู่ด้วยเช่นกัน และหากจะขบปัญหาโดยอิงปรัชญาพุทธที่ว่า “ความคิดเป็นเพียงอาการของจิต” มิใช่สิ่งยืนยันการมีอยู่ของอัตตาแล้ว ตัวเขาเองก็อาจจะไม่มีอยู่ด้วยเช่นกัน แต่หากเดคาร์ตส์คิดเช่นนี้แล้ว เขาก็จะไม่สามารถสร้างรากฐานให้กับความรู้สมัยใหม่ที่ผลิตกันต่อมาได้ แต่หลังสมัยใหม่คือการปฏิเสธรากฐานนิยมและมีที่มาส่วนหนึ่งจากการตั้งข้อสงสัยต่อเดคาร์ตส์และปรัชญาเหตุผลนิยมของเขา

⁹⁴ นิธิ เอียวศรีวงศ์ เปรียบเทียบว่า การเขียนประวัติศาสตร์โดยไม่มีการผูกเรื่องไว้ก่อน จะไม่มีทางได้ผลผลิตออกมาเป็นประวัติศาสตร์ แต่จะเป็นสมุดโทรศัพท์หน้าเหลืองแทน แต่ในการผูกเรื่องย่อมหมายความว่า เราเลือกที่จะรวมเอา/จดจำเฉพาะข้อมูลที่เข้ากับเรื่องของเราเท่านั้น

อะไรกับพูดว่า “เชื่อเราเถอะ อย่าเชื่อเราเลย”⁹⁵ (Maines 1996: 329) ประเด็นนี้อาจจะเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้เจอร์เก้น ฮาเบอร์มาสต์ต่อสู้อย่างสุดกำลังที่จะปกป้องโครงการแห่งยุคผู้แจ้งไว้ และทำให้หลายคนขนานนามเขาว่าเป็นนักคิดแบบสมัยใหม่คนสุดท้าย เพราะความเกรงกลัวที่ว่าการยอมรับความจริงว่าไม่มีรากฐานที่มั่นคงจริง ๆ ให้ยึดเหนี่ยว (เพราะรากฐานที่ใช้กันมานั้นล้นแล้วแต่เป็นสิ่งสร้างทางวาทกรรมทั้งสิ้น) ความหวังที่จะปกป้องแนวคิดเสรีนิยมและสังคมที่ดีกว่าอาจจะต้องล่มสลายไป ดังที่เดวิด ฮาร์วีตั้งข้อแคลงใจไว้ใน “The Condition of Postmodernity” (1991) ว่ารูปแบบทางวัฒนธรรมแบบสมัยใหม่ไม่ว่าจะเป็นการลดความสำคัญของประพันธกร/ศิลปินผู้สร้างงานศิลปะ การปฏิเสธความหมายเบื้องต้น การวิพากษ์ การลดเส้นแบ่งระหว่างศิลปะชั้นสูงกับศิลปะมวลชน หรือแม้แต่ความรู้กับการโฆษณาชวนเชื่ออาจจะเพียงเป็นส่วนหนึ่งของความพยายามของศิลปินที่จะทำงานศิลปะให้เป็นการค้า (commercialization) อย่างเปิดเผยก็ได้ และก็เท่ากับเป็นการส่งเสริมลัทธิบริโภคนิยมหรือในทางกลับกันอาจจะเป็ผลพวงของมันได้เช่นกัน ดังนั้นการกล่าวหาว่าแนวคิดหลังสมัยใหม่มีลักษณะเป็น “อนุรักษนิยมใหม่” ในแง่หนึ่งจึงเป็นคำกล่าวหาที่ฟังขึ้นไม่น้อย

ดังนั้นความเห็นของผู้เขียนต่อแนวคิดหลังสมัยใหม่จึงมีความขัดแย้งกันอยู่ในตัวเอง ขึ้นอยู่กับว่าจะมองจากมุมไหน หากมองในแง่ปรัชญาและข้อวิพากษ์ของแนวคิดดังกล่าวต่อความรู้แบบหลังสมัยใหม่ ผู้เขียนเชื่อว่าทั้งเดริดา พูโก เลียวทาร์ได้แสดงให้เห็นชัดเจนถึงช่องว่างและความไม่บริสุทธิ์ใจ (เมื่อสังจะและความรู้กลายเป็นที่มาของการรักษาสถานภาพเดิมของกลุ่มผู้มีอำนาจเหนือกว่า) ของปรัชญาสมัยใหม่ และลัทธิวิทยาศาสตร์นิยมที่ครอบงำตะวันตกมากกว่าสองศตวรรษ มองในแง่นี้หลังสมัยใหม่อาจจะหมายความว่าความถึงการตื่นจากความหลงผิดของตะวันตก ที่เพิ่งตระหนักว่าตนไม่ใช่ชนชาติที่เหนือกว่า และไม่จำเป็นต้องแบกรับภาระในการเผยแพร่ความรู้และความเจริญไปยังส่วนอื่น ๆ ของโลก แต่จำต้องยอมรับสิทธิที่จะแตกต่างของชนชาติอื่นอย่างเท่าเทียม รวมถึงสิทธิของคนเหล่านั้นที่จะพูดด้วยตัวเอง เพื่อตัวเอง และด้วยเสียงของตัวเอง แทนการให้นักวิชาการ (ซึ่งโดยสถานภาพย่อมเป็นชนชั้นนำของสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้) มาพูดแทน

แต่หากหันกลับไปมองอีกมุมหนึ่ง การขาดรากฐาน หรือการปฏิเสธอำนาจก็เสมือนทางตันในการสร้างสรรค์ ดังที่พูโกให้ความเห็นต่ออำนาจไว้ว่าไม่ใช่สิ่งเลวร้ายและ “มีผลเชิงบวก (อัน) ได้แก่การสร้างความรู้และอารยธรรมต่าง ๆ ของมนุษย์นั่นเอง” (ธงชัย วินิจจะกุล 2534: 55) ยิ่งไปกว่านั้นเดริดาก็ได้กล่าวไว้ชัดเจนว่าปัญหาอภิปรัชญาของการดำรงอยู่ (logocentric) เป็นปัญหาที่ไม่มีทางออก เช่นเดียวกับกรงขังของภาษาที่แม้ว่ามันจะพันนาการการรับรู้โลกของเรา เราก็

⁹⁵ ข้อความต้นฉบับมีดังนี้ “Believe us, don't believe us.”

เลี้ยงไม่พ่นที่จะต้องพึ่งพาอาศัยและใช้มัน จึงดูเหมือนว่าแนวคิดหลังสมัยใหม่เป็นแต่เพียงการชี้ให้เห็นข้อผิดพลาดและบอกให้เรายอมรับและเผชิญหน้ากับความจริงที่เจ็บปวดอันนี้ แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่ได้ชี้ทางออกใด ๆ ไว้ให้ เว้นแต่ความหวังที่ยากจะยึดถือที่โบดริยาร์เสนอไว้ คือเมื่อไม่มีทางออกเสียแล้ว ทางเลือกเดียวที่เหลืออยู่ของเราก็คือส่งเสริมมันให้ไปถึงจุดอิ่มตัวแล้วเมื่อนั้น (บริโภคนิยม) ก็จะสลายตัวไปเอง ซึ่งผู้เขียน (และเชื่อว่าคงมีแนวร่วมอีกมาก) รู้สึกว่าเป็นการเสี่ยงเหลือเกินที่จะยึดถือตาม

สังคมวิทยาซึ่งเป็นบุตรผู้หนึ่งของยุครู้แจ้งและได้พัฒนามาควบคู่กับยุคดังกล่าวมีปฏิสัมพันธ์กับความสับสนของปัญหาที่มาพร้อมกับแนวคิดหลังสมัยใหม่อย่างไร คือประเด็นศึกษาของผู้เขียนในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

หากตอบปัญหานี้โดยภาพรวม และเท่าที่ผู้เขียนมีกำลังจะตรวจสอบได้ในเวลาที่ใช้ทำงานชิ้นนี้ ผู้เขียนเห็นว่าเป็นเรื่องน่าแปลกใจและไม่น่าแปลกใจในขณะเดียวกันที่นักสังคมวิทยาไม่ให้ความสนใจกับแนวคิดนี้มากนัก ที่น่าแปลกใจเพราะหากยอมรับมัน ข้อวิจารณ์ของแนวคิดหลังสมัยใหม่นั้นน่าจะทำลายรากฐานของสาขาวิชา (ซึ่งถือเป็นบุตรผู้หนึ่งของยุครู้แจ้ง และต้องรับข้อวิจารณ์ทั้งหมดที่มีต่อวิธีคิดแบบดังกล่าว) ลงได้เลยทีเดียว เนื่องจากแนวคิดหลังสมัยใหม่ไม่เพียงวิพากษ์วัตถุในการศึกษา (สังคม) ของสังคมวิทยาว่าเปลี่ยนโฉมหน้าไปจนมโนทัศน์ กรอบแนวคิด กระบวนทัศน์ที่เป็นเครื่องมือในการศึกษาของสาขาวิชาที่มีอยู่ไม่อาจทำความเข้าใจสังคมได้อีกเท่านั้น กระทั่งผลงานทางสังคมวิทยาที่สร้างกันตลอดมานั้นก็เป็นเพียงโวหารที่ไม่ได้มีคุณค่ามากไปกว่าเรื่องแต่ง และยังแฝงด้วยความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มุ่งจะกดขี่/ครอบงำสังคมที่เขา/เธอศึกษาด้วย ดังนั้นปัญหาที่แนวคิดหลังสมัยใหม่เผยให้เห็นจึงไม่ใช่ปัญหาทางด้านปรัชญาและอภิปรัชญาเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงปัญหาเชิงศีลธรรมอีกด้วย จึงเป็นข้อน่าสงสัยหากเราจะเพิกเฉยต่อข้อวิจารณ์ที่ทำทลายสาขาวิชาถึงเพียงนี้

ในขณะเดียวกันปฏิริยาโต้ตอบที่ไม่เข้มข้นเท่าที่ควรก็เป็นสิ่งที่อธิบายได้ด้วยเหตุผลเดียวกันนั่นเอง ในฐานะบุตรผู้หนึ่งที่เกิดขึ้นมาพร้อมกับยุครู้แจ้ง สังคมวิทยาอาจจะมีความเชื่อมั่นในโครงการดังกล่าวอย่างลึกซึ้ง ความเป็นสถาบันที่ฝังรากลึก⁹⁶ มากกว่าสองร้อยปีทำให้นักสังคมวิทยากลุ่มใหญ่ที่ยึดถือปรัชญาปฏิฐานนิยมสามารถเพียงแต่เพิกเฉยต่อแนวคิดดังกล่าวได้ โดยเห็นว่าเป็นเพียงความนิยมต่อแนวคิดหนึ่งในชั่วขณะหนึ่งที่ไม่ยาวนานก็ผ่านไป ผู้เขียนตระหนักดีว่าไม่ได้

⁹⁶ดูรายละเอียดในบทความเรื่อง "Modern Science: the Institutionalization of knowledge and the Rationalization of Power" (Brown 1993: 153-168)

กล่าวถึงส่วนนี้ไว้เลยในตัวเนื้อหาของวิทยานิพนธ์ (เพราะคงเป็นการยากที่จะเขียนถึงความเพิกเฉย) แต่ข้อที่พึงตระหนักอยู่เสมอก็คือกลุ่มที่เพิกเฉยนี้มีใช้นักสังคมวิทยากลุ่มเล็ก ๆ

ในการสรุปปฏิกริยาที่มีต่อแนวคิดหลังสมัยใหม่ ผู้เขียนพบว่าแม้แต่นักสังคมวิทยาที่รับเอาแนวคิดดังกล่าวก็ยังไม่ได้รับมาในรูปแบบที่ชัดแจ้ง แต่เป็นการผสมแนวคิดดังกล่าวเข้ากับพื้นฐานทางวิชาการเดิม และยังมีข้อที่น่าสังเกตอีกว่านักสังคมวิทยาที่ให้ความสนใจต่อแนวคิดหลังสมัยใหม่ส่วนใหญ่มาจากสองสำนักคิดหลักในสาขาวิชา คือสำนักการปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์และสำนักทฤษฎีความขัดแย้ง ซึ่งเป็นสองสำนักที่มีรากฐานทางปรัชญาสอดคล้องกับแนวคิดดังกล่าวอยู่แล้วบางส่วน และสามารถให้แนวคิดดังกล่าวมาปรับเข้ากับพื้นฐานปรัชญาเดิมของตนและวิพากษ์บางแง่ของแนวคิดหลังสมัยใหม่ด้วย

ผู้เขียนเห็นว่าสามารถแยกปฏิกริยาของนักสังคมวิทยาต่อแนวคิดหลังสมัยใหม่ได้ออกเป็นสองแง่มุมด้วยกัน คือประการแรก คือการพยายามแสดงให้เห็นว่าแนวคิดดังกล่าวเป็นสิ่งที่ถูกกล่อมเกลียดด้วยภาวะทางสังคมร่วมสมัย ซึ่งเป็นการพยายามทำให้แนวคิดดังกล่าวเป็นสิ่งที่เข้าใจได้ในบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่เกิดแนวคิดดังกล่าวรวมถึงสายธารความคิดอันเป็นที่มาของมัน ซึ่งอาจจะเรียกปฏิกริยาแบบนี้ได้ว่าเป็นการวิเคราะห์เชิงสังคมวิทยาต่อความเป็นหลังสมัยใหม่ (sociology of postmodernity) ซึ่งเป็นการอธิบายแบบที่มองว่า แนวคิดหลังสมัยใหม่เป็นผล ไม่ใช่เหตุของความเปลี่ยนแปลงในสกุลทางวิชาการ (เช่นการอธิบายของเบามันท์กล่าวถึงในบทที่สามของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้) หรือการอธิบายโดยอิงประวัติศาสตร์และภาวะทางวัฒนธรรมที่แสดงถึงทางตันของแนวคิดแบบสมัยใหม่ ไม่ว่าจะเป็นในแง่ของศิลปวัฒนธรรม ที่จำต้องสนองต่อความสามารถในการผลิตซ้ำได้อย่างไม่จำกัดของการผลิตแบบอุตสาหกรรม ทำให้ศิลปะแบบสังคมนิยมเริ่มเสื่อมความหมายของมันไป ทำให้ศิลปินต้องหันไปผลิตงานที่เป็นนามธรรมมากขึ้น โดยการสกัดเอาความหมายเชิงนามธรรม (abstract) ออกจากความจริงตามแบบที่ศิลปะแนวสมจริงเคยทำ แต่เมื่องานศิลปะเริ่มมีความเป็นนามธรรมถึงที่สุดซึ่งแสดงออกในรูปแบบของศิลปะแบบมินิมอลลิสต์ (minimalist) เช่นในดนตรีของจอห์น เคจ (John Cage) สตีฟ รีช (Steve Reich) และฟิลลิป กลาส (Phillip Glass)⁹⁷ มันก็ถึงทางตันของมัน เมื่อศิลปะแบบนี้เริ่มเข้าถึงยากและขาดความรื่นรมย์จึงไม่น่าแปลกใจอะไรที่จะมีการกล่าวถึงการลบเส้นแบ่งระหว่าง

⁹⁷งานของนักดนตรีทั้งสามคนนี้มีลักษณะเป็นการลดทอนความยุ่งยากของตัวโน้ตในดนตรีคลาสสิกให้เหลือตัวโน้ตเพียงน้อย ๆ และเล่นซ้ำไปซ้ำมาในขณะที่รูปแบบมีลักษณะอิงกับดนตรีคลาสสิกอย่างชัดเจน ซึ่งในความเห็นของผู้เขียนจะกล่าวว่ามีมินิมอลลิสต์มีลักษณะเป็นทางตันก็มีแง่มุมที่รู้สึกเห็นด้วย เพราะมันมีลักษณะเหมือนที่กีดเค้นกล่าวถึงลักษณะศิลปะหลังสมัยใหม่ที่พัฒนามาถึงจุดสูงสุดคือไม่ค่อยให้ความรื่นรมย์ (ตัวอย่างอีก disenchanting) อันหนึ่งที่ผู้เขียนเห็นว่าเข้าลักษณะนี้คือ ภาพยนตร์เรื่อง Blue ของดีเรค จาร์แมน (Dereck Jarman) ที่ทั้งเรื่องไม่มีภาพอะไรนอกจากจอภาพยนตร์สีฟ้าและเสียงประกอบ

ศิลปะชั้นสูงและศิลปะมวลชน ซึ่งปรากฏการณ์เช่นนี้ไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะกับสังคมศิลปะเท่านั้น ตัวอย่างที่ชัดเจนอีกอันหนึ่งก็คือสิ่งที่เกิดขึ้นกับสถาปัตยกรรม ที่เกิดการเปลี่ยนแปลงจากศิลปะแบบสมัยใหม่ที่สร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอยอย่างเดี่ยวอย่างสถาปัตยกรรมแบบฟังก์ชันแนลลิสต์ (Functionalist) ของเลอ คอร์บูซีเยอร์ (Le Corbusier) มาสู่การยกย่องสถาปัตยกรรมที่เคยถูกมองจากมุมมองแบบสมัยใหม่ว่าไร้สุนิยม อย่างดิสนีย์แลนด์หรือสิ่งก่อสร้างที่เต็มไปด้วยการประดับประดาจากรูปแบบทางศิลปะหลายยุคที่เข้ากันไม่ได้มาปะติดปะต่อเข้าด้วยกัน (pastiche หรือ collage arts ที่ถูกกล่าวถึงในฐานะรูปแบบทางศิลปะที่เป็นหลังสมัยใหม่) ดังการวิเคราะห์ของฮาร์วีย์ (Harvey 1991: Chs.1-4)

สิ่งที่เกิดขึ้นในวงวิชาการไม่แตกต่างจากสิ่งที่เกิดขึ้นในทางวิชาการนัก โดยเฉพาะที่ปรากฏในผลงานที่ตรวจสอบในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีการกล่าวถึงการเขียนงานแบบสังคมวิทยาดั้งเดิมว่า น่าเบื่อและถูกอ่านในแวดวงที่คับแคบ (Seidman 1994: 407) จนมีการเสนอให้เขียนผลการศึกษาทางสังคมวิทยาให้ออกมาในรูปแบบที่เป็นกวี เรื่องสั้น บทละคร ฯลฯ หรือการเขียนงานในรูปแบบที่มากกว่าเล่นกับภาษาอย่างสวยงาม แทนร้อยแก้วที่เคร่งขรึม/โปร่งใสเป็นกลางเพื่อสื่อความจริง บริสุทธิ (Richardson 1994) มีการกล่าวถึงการลบเส้นแบ่งระหว่างทฤษฎี/เรื่องเล่า การให้อำนาจกับผู้อ่าน/ผู้ถูกศึกษา (เทียบกับผู้อ่าน/เสพงานวรรณกรรม) มากขึ้น ผู้เขียนเห็นว่าสามารถอธิบายได้ด้วยคำอธิบายของเบามันที่กล่าวถึงการเข้ามาครอบครองปริมาตรทางวัฒนธรรมโดยตลาดตามกลไกของลัทธิบริโภคนิยม แทนที่พันธมิตรระหว่างรัฐกับชนชั้นนำ (นักวิชาการ/ศิลปิน) (Bauman 1988) และยังคงคล้องกับการวิเคราะห์ของฮาร์วีย์ (Harvey 1991: 58-63) ที่โยงปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมแบบหลังสมัยใหม่เข้ากับกระบวนการทำให้เป็นสินค้า (commodification) และการค้า (commercialization) ยิ่งไปกว่านั้น แนวโน้มที่มีการนำเอาการเขียนเชิงวรรณคดีมาผสมเข้ากับการเขียนเชิงวิชาการของสังคมวิทยายังเป็นแนวโน้มเดียวกับที่ปรากฏในการวิเคราะห์ลักษณะสถาปัตยกรรมแบบหลังสมัยใหม่ ที่ยอมรับการตกแต่งประดับประดา (ornaments) ที่เคยถูกมองว่าฟุ่มเฟือยและไร้สุนิยมจากมุมมองแบบสมัยใหม่ ดังนั้นเราจึงอาจอธิบายลักษณะการเขียนงานในลักษณะนี้ของงานเขียนวิชาการเชิงสังคมวิทยาว่าไม่ต่างจากลักษณะแบบหลังสมัยใหม่ที่เน้นความสำคัญของความจับตา (spectacular) อันเป็นลักษณะของศิลปะแบบหลังสมัยใหม่ มากกว่าความเรียบ/นิ่ง/ลึกและแฝงความหมายที่ต้องตีความแบบศิลปะชั้นสูงแต่เดิม (ผู้เขียนเปรียบเทียบนัยยะในรูปแบบการเขียนนี้โดยได้แนวคิดมาจากการวิเคราะห์สถาปัตยกรรมของฮาร์วีย์ (Harvey 1991: pp 66-98)

การวิเคราะห์ในแบบแรกที่กล่าวถึงนี้ ไม่ได้เป็นการท้าทายจุดยืนเดิมของนักสังคมวิทยา นัก เพราะเปรียบไปก็เหมือนกับการศึกษาความเปลี่ยนแปลงทางสังคมของสังคมวิทยาที่ทำอยู่ คือ วิเคราะห์โดยดูจากความเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์ระหว่างมิติต่าง ๆ ในสังคมเช่น การเมือง วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ แต่ปฏิกริยาในแบบที่สองที่ผู้เขียนจะกล่าวถึงน่าจะมีผล เปลี่ยนแปลงรูปแบบของการศึกษาทางสังคมวิทยามากกว่า (การแยกหนึ่งและสองนี้ไม่ได้แยกขาด จากกันโดยเด็ดขาด แต่มีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้ง คือ ภาวะทางสังคมเปลี่ยนก็ทำให้ปรัชญาว่า ด้วยความรู้เปลี่ยน เพียงแต่เป็นเรื่องของการจะนำอะไรมาเป็นตัวตั้งมากกว่า)

การตอบสนองอีกส่วนหนึ่งจากสังคมวิทยาเป็นการตอบสนองในแง่ปรัชญาว่าด้วยความรู้ ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่า แนวคิดหลังสมัยใหม่ได้ทำให้ประเด็นปัญหานี้ ที่แม้นักสังคมวิทยาจะวิพากษ์ ตัวเองจากภายในมาตลอดอยู่แล้วนั้น แผลมคมยิ่งขึ้น เมื่อผนวกเข้ากับภาวะกดดันจากภายนอกที่ เรียกกันว่า “หลังสมัยใหม่” ที่มากระทบต่อสถานภาพของปัญญาชนด้วยแล้วนั้น ความพยายามใน การแก้ปัญหาด้านปรัชญาว่าด้วยความรู้จึงได้รับการกระตุ้นจากแนวคิดหลังสมัยใหม่ให้มีความ เข้มขันยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ดี จากการตรวจสอบผลงานเท่าที่ผ่านตาผู้ศึกษา ไม่พบการยอมรับแนวคิดหลัง สมัยใหม่โดยตรง แต่จะเป็นการปรับประสานข้อวิจารณ์แบบหลังสมัยใหม่เข้ากับการวิพากษ์จาก มาร์กซิสต์สายต่าง ๆ และสำนักการปฏิสังสรรค์สังคมนิยมซึ่งมีรากฐานมาจากปรัชญาปฏิบัตินิยม (pragmatism) โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากจอห์น ดิวอี้ (John Dewey) และภาษาศาสตร์แบบของ ชาร์ลส์ แซนเดอร์ส เพิร์ซ (Charles Sanderse Pierce) (Turner J. 1978: 314-315)

แม้แต่นักสังคมวิทยาสตรีนิยมอย่างโดโรธี สมิธเองยังค้นพบวิธีที่อาจจะถือได้ว่าเป็นทาง เลือกที่จะออกจากข้อวิจารณ์ของแนวคิดหลังสมัยใหม่ในมุมมองต่อภาษาของเพิร์ซ ซึ่งอันที่จริงก็ สร้างผลงานมาในเวลาเดียวกับไซซูร์ ซึ่งเป็นรากฐานของแนวคิดหลังโครงสร้างนิยมและหลัง สมัยใหม่ แต่สมิธเห็นว่าภาษาศาสตร์แบบของเพิร์ซและไซซูร์นั้นต่างก็มีในสิ่งที่อีกฝ่ายหนึ่งขาด ใน ขณะที่ไซซูร์พูดถึงแง่หนึ่งของภาษาในฐานะ “กรงขัง” ที่จำกัดการรับรู้โลก และการสื่อความหมาย ของเรา ซึ่งต่อมามีการนำมาวิเคราะห์แง่มุมทางการเมืองของการดำรงลำดับชั้นในสังคมอยู่ด้วย เพิร์ซก็พูดถึงอีกด้านหนึ่งของภาษา คือในแง่ที่เป็นสังคมของมัน โดยภาษาทำหน้าที่เป็นสื่อสื่อ ความหมายอันมีผลทำให้กิจกรรมร่วมของมนุษย์มีความเป็นไปได้ อันเป็นหลักฐานแสดงว่า ภาษา มีแง่มุมที่ช่วยให้มันสื่อความหมายได้อยู่ด้วย เธอจึงพยายามที่จะผสานสองส่วนนี้เข้าด้วยกัน และ ยืนยันว่าแม้ความหมายที่สมบูรณ์แบบจะไม่มี (มีแต่การอ้างอิงอย่างไม่จำกัด ความหมายจึงทั้ง

ดำรงอยู่/ขาดหาย) ไปในขณะเดียวกัน แต่อำนาจในการสื่อความหมายของภาษานั้นก็เห็นได้อย่างชัดเจนในชีวิตประจำวันที่มีมนุษย์สามารถทำอะไรร่วมกัน (สังคม?) ได้ (Smith 1996)

ผู้เขียนเชื่อว่าสิ่งที่จะตามมาพร้อมกับวิธีคิดแบบนี้ก็คือ ขอบเขตของความสามารถในการสื่อความจะเกิดขึ้นทันที นั่นคือถึงจะมีความหมายก็ต้องเกิดขึ้นในการกระทำร่วมของมนุษย์เท่านั้น ดังนั้นผลของมันจึงน่าจะชี้ไปที่ การศึกษาวิจัยนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้ถูกศึกษาจะต้องมีส่วนร่วมด้วย ซึ่งต่างจากการศึกษาแบบมีส่วนร่วม (ที่ผู้วิจัยต้องพยายามเข้าไปทำตัวกลมกลืนกับผู้ถูกศึกษาแล้วลงท้ายด้วยการกลับมาเขียนถึงเขาฝ่ายเดียว) แต่ผู้ถูกศึกษาต้องรับรู้และยืนยันผลการศึกษาของเรา ซึ่งนั่นก็เท่ากับว่าผลการศึกษานักวิชาการต้องมีประโยชน์ต่อเขาไม่ว่าทางใดก็ทางหนึ่ง⁹⁸ และยิ่งจะช่วยลดปัญหาการเข้าไป “ตัดลินผู้อื่น” ของนักวิชาการลงอีกด้วย

ความสามารถในการสร้างข้อโต้แย้งที่ฟุ้งขึ้นจากสังคมวิทยาที่มีรากฐานมาจากปรัชญาปฏิบัตินิยมนี้เองอาจจะเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ริชาร์ด รอร์ตี (Richard Rorty) มั่นใจจนถึงกับประกาศว่า “เจมส์ และดิวิตซีไม่เพียงแต่รออยู่ ณ ปลายทางที่ปรัชญาวิเคราะห์กำลังเดินทางอยู่เท่านั้น แต่ยังรออยู่ปลายทางที่-ตัวอย่างเช่น-ฟูโกและเดอลูซกำลังเดินทางอยู่ด้วย” (Rorty 1982: (18)) เช่นเดียวกับฮาร์วีย์ที่ชี้ให้เห็นว่าในยุคหลังสมัยใหม่ ปฏิบัตินิยมเป็นปรัชญาของการกระทำอันเดียวที่เป็นไปได้ (Harvey 1991: 52) เพราะเมื่อเราไม่สามารถอ้างสัจจะของความรู้ได้แล้ว สิ่งเดียวที่จะสร้างขอบธรรมให้กับความรู้ได้ก็คือการอ้างผลที่ตามมา

นอกจากสำนักทฤษฎีการปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์แล้ว แนวทฤษฎีความขัดแย้งก็น่าจะเป็นอีกกระบวนทัศน์หนึ่งในสังคมวิทยาที่ยังไม่ถูกปิดทางเสียหมด เพราะความรู้ของสำนักดังกล่าวก็มุ่งการกระทำเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมไปด้วยอยู่แล้ว แต่แน่นอนว่านักสังคมวิทยามาร์กซิสต์ย่อมไม่ยอมรับแนวคิดหลังสมัยใหม่แบบสุดขั้ว เพราะมันเท่ากับปฏิเสธความเป็นไปได้ของการต่อสู้เพื่อเปลี่ยนแปลงสังคม เช่นในมุมมองของฮาเบอร์มาส แต่ผู้เขียนเห็นว่าแนวคิดหลังสมัยใหม่ก็มีด้านที่สนับสนุนโครงการของมาร์กซิสต์ เพียงแต่ฮาเบอร์มาสเลือกที่จะมองในอีกมุมหนึ่งเพราะเขายึดมั่นกับการเมืองแบบเสรีนิยม⁹⁹ และสนใจการต่อสู้ในระดับมหภาคในขณะที่แนวคิดหลังสมัยใหม่เสนอการเมืองในระดับจุลภาค

⁹⁸ หากแนวคิดของสมิธได้รับการยอมรับ ต่อไปเราอาจเห็นการนำผู้ถูกศึกษามาเป็นกรรมการวิทยานิพนธ์?? ตามนัยของทฤษฎีภาษาแบบเพิร์ซ คือโดยผ่านสังคมเท่านั้น ภาษาจึงจะมีความหมาย เช่นเดียวกัน โดยกระบวนการทางสังคมระหว่างผู้ศึกษากับผู้ถูกศึกษาเท่านั้น งานวิจัยจึงจะไม่ได้เป็นเพียงภาพตัวแทนของสิ่งที่ถูกศึกษาซึ่งอยู่ในวิกฤตตติงที่นักคิดแนวหลังสมัยใหม่เสนอ

⁹⁹ ดูข้อวิจารณ์เกี่ยวกับความคิดของฮาเบอร์มาสได้ใน “Habermas: A Critical Reader” (Dews 1999)

การวิเคราะห์การต่อสู้ในระดับจุลภาค (หรืออาจจะมองว่าเป็นมหภาคได้เช่นกัน เพียงแต่ไม่ใช่การมองมหภาคในลักษณะแบบเบ็ดเสร็จหรือเป็นแกนเดียวกันทั้งหมด แต่มองว่าแตกแยกย่อยและขัดแย้งกันเอง แต่ก็มีความกว้างขวางในแง่ของผลกระทบ) ของแนวคิดหลังสมัยใหม่นี้เอง ที่ผู้เขียนมองว่าเป็นจุดเด่นของแนวคิดดังกล่าว โดยเฉพาะการให้ความสำคัญกับพื้นที่มากกว่าเวลา ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าเป็นการให้ภาพของความแตกต่าง/แตกแยก ประกอบด้วยสิ่งที่เข้ากันไม่ได้ กระจัดกระจายดำรงอยู่ในจุดเวลาเดียวกัน ซึ่งจะเปรียบไปก็เหมือนเรขาคณิตแบบสองแกนคือมีแกนของเวลาและแกนของพื้นที่อยู่ในการวิเคราะห์ ทำให้ภาพที่ได้เป็นภาพสามมิติ (ผู้เขียนขออนุญาตให้อุปมาว่า เมื่อเรามองภาพหนึ่ง ๆ ณ จุดเวลาหนึ่งว่าหลากหลายแล้ว ภาพที่ได้ย่อมเกิดเป็นระนาบ ซึ่งเมื่อวิวัฒน์ผ่านเวลาจะได้ภาพที่เป็นสามมิติ) แทนที่การวิเคราะห์แบบสมัยใหม่ซึ่งมองภาวะ ณ จุดเวลาหนึ่ง ๆ เป็นแบบเดียวกันหรือมีลักษณะเด่นอย่างใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียวแล้ววิวัฒน์ไปตามแกนเวลาเพียงแกนเดียว ซึ่งจะได้ผลเป็นประวัติศาสตร์แบบเส้นตรงที่ไม่มีที่ว่างให้กับความแตกต่าง (ดูรายละเอียดได้ในหัวข้อ “ประวัติศาสตร์ เวลา และพื้นที่” ในบทที่ 2 ของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้) ซึ่งหากมองในแง่ที่แนวคิดหลังสมัยใหม่ก็ไม่ได้ตัดบทบาทของเวลาลงเสียทีเดียว เพียงแต่ว่าเมื่อเราหยุดมองภาวะทางสังคม ณ จุดเวลาหนึ่ง ๆ เป็นภาพเดี่ยวแล้ว การวิเคราะห์เชิงพื้นที่ย่อมมีความหมายมากขึ้นอย่างช่วยไม่ได้

กล่าวโดยรวมก็คือ ภาพที่ผู้เขียนสรุปได้จากการศึกษาชิ้นนี้ก็คือ มันประกอบไปด้วยนักสังคมวิทยากลุ่มใหญ่ที่เพิกเฉยต่อนักคิดแนวหลังสมัยใหม่และผู้เขียนละไว้ไม่ได้กล่าวถึงในรายละเอียด แต่มีนักสังคมวิทยาที่ย่อมกว่านั้นมีปฏิกริยาต่อแนวคิดดังกล่าว โดยแบ่งออกเป็น 1) กลุ่มที่สนใจเฉพาะบางมิติของหลังสมัยใหม่ โดยเฉพาะนักสังคมวิทยาแนวโครงสร้าง/มหภาค ที่มองหลังสมัยใหม่เป็นภาวะหนึ่งทางสังคม เป็นวัตถุของการศึกษาชิ้นใหม่ที่จะต้องวิเคราะห์และทำความเข้าใจ 2) กลุ่มที่สนใจหลังสมัยใหม่อย่างลึกซึ้งยิ่งกว่ากลุ่มแรก คือสนใจประเด็นที่แนวคิดหลังสมัยใหม่ถอดหน้ากากของความรู้ที่เป็นกลางและเป็นสากล ทำให้พยายามเสาะหาวิธีการใหม่ ๆ ที่จะสามารถสร้างความรู้ได้ หรือเปลี่ยนปรัชญาว่าด้วยความรู้ใหม่ โดยนำมาผนวกเข้ากับสิ่งที่เคยถูกถือว่ายู่ในลำดับความสำคัญต่ำกว่า เช่น การเมือง สามัญสำนึก ศิลธรรม ทั้งนี้โดยพยายามปรับประสานแนวคิดหลังสมัยใหม่เข้ากับจุดยืนทางวิชาการเดิมของตน

ปฏิกริยาอันนี้ของนักวิชาการเป็นมากกว่าการตอบสนองต่อความคิดใหม่ มันเป็นการแสดงให้เห็นความไม่เป็นสัจจะสากลของความรู้ในตัวมันเองด้วย เพราะแม้ “ความรู้” ก็ต้องปรับเปลี่ยนตัวเองเป็น “ความรู้” ในรูปแบบใหม่ตามยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป และสอดคล้องกับมุมมองต่อความรู้ตามแนวคิดแบบคุห์นเนียน ที่ถือว่าความรู้ไม่ได้สั่งสมเพิ่มพูนขึ้น แต่เปลี่ยนรูปไปตาม

กาลเวลา ยิ่งไปกว่านั้น แนวคิดแบบหลังสมัยใหม่ยังให้ภาพสามมิติ (ณ จุดเวลาหนึ่งให้เป็น ระนาบ/พื้นที่) ว่าสังคมวิทยาก็ไม่ได้ตัดเย็บจากผ้าผืนเดียว แต่ประกอบไปด้วยกระบวนทัศน์หลากหลายที่มาประติประต่อเข้าด้วยกัน โดยไม่ได้มีรอยต่อที่สนิทสวยงามนัก เมื่อมองในแง่แล้ว สถานภาพของ “หลังสมัยใหม่” ในสังคมวิทยาจึงไม่ได้เป็น “ผู้บุกรุก” หรือเป็นความรู้แบบใหม่ที่จะต้องเข้ามาแทนที่ความรู้แบบเดิม แต่เป็นการเข้ามาเบียดชิงพื้นที่ในสังคมวิทยา ที่มีพื้นที่ ๆ ไม่ได้ตายตัวเหมือนพื้นที่เชิงภูมิศาสตร์แต่เป็นพื้นที่พิเศษที่ถูกสร้างขึ้นจากความหมายและการสื่อความแบบหนึ่ง

นี่คือภาพความเข้าใจภาวะของสังคมวิทยาใน (ยุค/แบบ?) หลังสมัยใหม่ของผู้เขียน อันเป็นผลมาจากการทำงานชิ้นนี้

จ่านักหอสมุด